

Horváth László:

# Grófi egyezés a XVII. század végén

**A Versenytükör segítségével vizs-  
zatekinthetünk régebbi korok  
verseny szempontból különleges,  
a harmadik évezred emberének is  
tanulsággul szolgáló eseményeire  
is. Az alábbi, eredeti levéltári gyűj-  
tésből származó példa is mutatja,  
hogy a malomiparban a potenciá-  
lis versenytársak gyakran öröltek  
egy malomban.\***

Érdekes üzleti megállapodás született 1698. április 24-én a rohonci kastélyban. A házigazda Gróf Battyhany Ádám horvát bán, országbíró tárgyalóasztalhoz ültette a térség legnagyobb birtokosait - unokatestvéreit -, hogy a malmok ügyében érvényt szerezzenek a közös érdekeiknek. A vendégek, Gróf Battyhany Ferenc főpohárnok, Gróf Battyhany Zsigmond valóságos belső titkos tanácsos és Gróf Erdődy Sándor valamennyien egyetértettek a kastély urával abban, hogy az idő sürget. Szent György napján persze nem csak a jónak ígérkező új gabonatermesre gondoltak, hanem arra is, hogy a török kiszorítása után nem árt sietni a piaci pozíciók megszerzésével. Buda visszafoglalása óta senki sem lehetett elég ügyes a vagyonszerzésben. Ezen a téren a lemaradás, a késlekedés különben sem illett a már hercegi és grófi ágra vált Battyhanyok és a néhány nagybácsi, Bakócz Tamás érsek révén vagyonhoz jutott monyorókeréki Erdődy család tradícióihoz. A történelmi viharok között mindig gondosan őrizték és erősítették szerzett jogaikat, a királyi kegyből szerzett monopóliumaikat és a saját erejükkel megszerzett gazdasági befolyásukat. Ha kellett, latba vetették családi kapcsolataikat is. Ádám úr az apósa, Strattmann kancellár révén megbízható

értesülésekkel rendelkezett arról, hogy a bécsi udvar újabb megszorító intézkedéseket tervez. Számítani lehetett rá, hogy az országra újabb adót vetnek ki és Eszterházy nádor tiltakozása ellenére azt be is hajtják, akkor pedig erősen megcsappannak az országglakosok jövedelmei a török uralmat követő „Habsburg-rendszerváltás” terheit nyögő országban. Különösen azok után, hogy előző esztendőben a Tokaj-Hegyalján kitört zavargások nagy károkat okoztak egész Felső-Magyarországon, ahol kárba veszett a termés, visszaesett a borkereskedelem, hiába mennek az adószedők. (Ezek a körülmények néhány évvel később elősegítették a bán és országbíró tisztelője, ifjú Rákóczi Ferenc felkelésének elindítását.)

Gróf Battyhany Ádám 36. évében járt ekkor, fiatal kora ellenére fényes katonai sikereket ért el a török elleni csatákban, különösen kitüntette magát Kanizsa 1690. évi visszafoglalásakor. Országos tisztségeket töltött be, de nem hanyagolta el a családi birtok igazgatását sem. A gazdálkodásban nagy segítséget jelentett számára az a jól működő gazdasági adminisztráció és üzemszervezés, amelyet még nagyapja alakított ki nyugat-európai minták alapján. Mivel a török a család ősi fészket, Németújvárt soha sem tudta elfoglalni, a gazdag levéltár évszázadokra visszamenően pontos képet adott a gazdasági folyamatokról, különösen a határmenti piaci helyzetről. Az információk mellett a gazdasági jellegű döntés meg-



\*Forrás: MOL. Battyhany család levéltára. P.1313. 123. rakt. sz., Fasc. 27. 46–50. p.

hozatalához a megfelelő készség sem hiányzott Ádám úrnál, hiszen a Battyhányok Mohács óta mindig jelentős katonai feladatok megoldására kényszerültek, szinte állandóan sok pénzt kellett előteremteni hadicélokra és a hatalmi törekvéseik finanszírozására. Ha nem tudtak volna pénzt csinálni, elégséges jövedelmek híján régen elvesztek volna. Ezért a rohonci kastélyban megjelent főurak inkább rutinfeladatnak tekintették a malmokról szóló egyezség kialakítását.

Gróf Battyhány Ádám és vendégei szabályos szerződést kötöttek a birtokukban lévő több tucat malom működtetésével kapcsolatban, nyolc pontba szedve a megállapodásban érintett kérdéseket. A szerződés bevezető szakaszában azzal indokolják közös fellépésüket, hogy „a mostani szűk és nehéz időkből” fölöttébb megnövekedtek a malmok fenntartásának terhei, egyre emelkednek a költségek, amelyben szerepet játszik a vármegye malmaiban kialakított „dicséretes rendtartás” is. Nem szólva arról, ami ugyan kevésbé ismert, hogy a molnárok a maguknak engedett részekén kívül – a céhek színe alatt –, a cselédjeik részét is kiveszik a közből. A hatósági díjak és a munkaerő

költsége tehát egyaránt apasztja a hasznót, és „ez okáért egyeztünk meg közönséges végzésből, ezen contractusban foglalt punctumok inviolabiliter (sérthetetlen) megtartására” - indokolják a felek az egyezséget.

Az első és második pontban rögzítik, hogy a vármegyei gyakorlathoz igazodva, az egyezséget követően a malmaikban „tizedet vesznek mércéül” az eddigi tizenhatod helyett, mivel „nekünk sem tellik kevesebb költségbe a malmok conservatiója, mint másoknak” – írják. A molnároknak pedig nem engednek többet, csak negyed részt, mivel a tizenhatod rész helyett szedett tizedrészt úgyis automatikusan emeli a járandóságukat.

A harmadik és negyedik pontban szigorúan megtiltják a molnároknak, hogy az „örlendő gabonát ne merészeljék a garatra felönteni, minek előtte meg nem mérik” és kiveszik a részt. Ezen túl pedig szigorúan büntetik a „közből való élést”.

A szerződés további pontjaiban kitérnek arra is, hogy a jobbágyaik és bérlőik által közvetetten működtetett malmaikra is kiterjesztik az egyezséget, ha kell, felmondás árán is. Az egyezség végrehajtása

során pedig esküt tetetnek a molnárokkal, a legényekkel és az inasokkal, és „hitöztetés nélkül” nem szerződnek velük. A gondosan szerkesztett megállapodásban nem feledkeznek meg arról sem, hogy egyes örletők külön pénzt is fizetnek azért, hogy kétszer vagy háromszor felöntsék a garatra gabonájukat, természetesen ezeket a pénzeket is beszedik. Végezetül megállapítják, hogy helyenként eddig a molnároké volt a malompor, de sertést általában nem hizlaltak. Ezen változtatnak, a malompor fejében sertéseket hizlaltatnak a molnárokkal, máskülönben a malomporból is csak azt a részt kapják meg, mint a gabonából.

A záradékában a felek a szerződés megtartására kötelezik magukat. Ugyanakkor ha valamilyen okból az egyik fél megsértené azt, vita vagy per támadna, száz tallért köteles fizetni, amelyet a többi szerződő fél között arányosan felosztanak.

A grófi egyezség utóéletéről nincs pontos információ, de sokat elárul a szerződés komolyságáról, hogy a szövege Ádám úr fia, Gróf Batthany Lajos, az utolsó magyar nádor fél évszázaddal később, az 1750-es években keletkezett egyik gazdasági iratcsomójában lelhető fel.

